

Még nem vagyunk megcsontosodottak

– Csoda, hogy az idén is létezik a Forrás?

– Nem az. Van hátországa.

– Kecskeméten is?

– Az országban is. Olvasói is vannak és barátai. A mai világban 150 ember jön el az estjeinkre. Az elmúlt fél évtizedben Vári Attilával, Grendel Lajossal, 15 vajdasági magyar íróval, köztük Tolnai Ottóval, négy kárpát-aljaival találkozhattak, beszélgethettek a kecskeméti. Meghívtuk Sándor Ivánt, Vekerdi Lászlót – Annus Józsefet a Tiszatáj betiltásának idején. Tavaly novemberben Mircea Dinescut. Vannak hagyományaink. E városban arra még nem volt példa, hogy egy folyóirat 23 évig folyamatosan éljen.

– De nyírták. Azzal, amivel a kultúrát általában nyírják, hogy pénzbe kerül.

– Egy szűk kör művelte ezt. A megyei közgyűlés viszont a megye éves költségvetésének részeként megszavazta erre az évre a 6 milliós költségvetésünket. Ezeket a feszültségeket befelé élem meg, s mindig megkeresem magamban, vajon igaz lehet-e annak, aki támad. De úgy gondolom, hogy nem szerencsés a beszélgetésünk indítása. Belecsúszunk egy dikkérdésbe. Ha magamat kecskeméti érzem, nem csökken a magyarságom. Az ország mi vagyunk. Én itt, te ott, mások máshol. Egyébként

a vidéken megjelenő folyóiratok közül a Forrás kötődik legerősebben a régiójához.

– Ez jót tesz neki?

– Elképzelhető, hogy valamikor ez az összhang természetes lesz. Magyarországon tájirodalom nincs. A budapesti vers meg a kecskeméti vers nem különbözik egymástól. Azonban minden tájegységnek megvan a maga különösége, története, néprajza, s mindennek helye van a folyóiratban.

– Akkor is, ha mostanság kevésbé kíváncsi erre a környezetre... Ertelmiségi önvédelmi taktikád van-e már?

– Ha erről beszélünk, a szellemi és a gazdasági önvédelemről kell szólnunk. Újabb sajnós, inkább csak a gazdasággal foglalkoznak, a szellemi rész elmarad. Ezért én most ezt választom. Már két éve látszott, hogy elvaduló politikai harc lesz. 1991-ben tömegkultúrán is mást értünk, mint korábban. Ma már a szexlapok, a botrányújságok, a horror könyvek tartoznak ide. Nem vehetjük föl velük a versenyt. Ebből egyszerű dolog következik, hogy az irodalmi értékre kell figyelmem.

– Irnak az írók?

– A külföldi magyarság életében is sok minden történik. Félő, hogy az irodalmukat a politika el fogja nyelni. A Vajdaságban, Erdélyben... Nálunk is van, aki ír, s van aki nem. Baka István

Szegeden végezte Fűzi László az egyetemét magyar-történelem szakon, 1979-ben. Utána Egerben tanított, majd 1982-ben Kecskemétre került a Forrás szerkesztőségébe. Két éve ő a főszerkesztője a havonta megjelenő szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóiratnak. Tavaly könyve jelent meg Németh Lászlóról, és nagy tanulmányt írt – az MTA Soros Alapítvány támogatásával – a mai irodalomról. Ez a pécsi Jelenkorban folytatásokban jelent meg. A felesége régész, most várják harmadik gyermeküket.

például izgalmas verseket ír. Igenis vannak írók, akik íróként próbálják átélni a kort. Sándor Iván épp áprilisi

számunkban kezdte új esszesorozatát, a 91-es esztendőről. Fontos az esszé. Átmeneti időben élünk, de már viszonylag pontosan tudjuk, honnan jövünk. Mára a szociográfia föloldódott a riportban. Az írói esszé kezd betölteni újra azt a szerepet, amit a harmincas években is betöltött. Aki képes e kort íróként átélni, hatalmas anyaggal találkozhat. Pár év múlva ebből nagy irodalmi fellendülés lesz. És mi ezzel akarunk egyúttaladni, nem a tömegirodalommal, nem a politikával. Korábban a Forrás is a politikai érdekesség miatt kelthetett érdeklődést. A szárszói, a népfőiskolai számunkat említenem. Én azonban arra tettem rá az életet, hogy a lapot visszavezetem az irodalomhoz. Az új irány tavalyi évfolyamunkban már észrevehető.

– Tanítasz is. Kecskeméten középiskolában, s keddenként a szegedi bölcsészkaron. Miért?

– A szakma a tanítás. Más az értékrend a napi irodalmi ügyeket intézve, ha állandóan tanítom a klasszikusokat. Látom a gyerekeken, hogyan fordulnak el az irodalomtól, és megpróbálhatom, hogy visszafordítsam őket. Mi még rengeteget olvastunk... A folyóirat jó hátország. A vendégeket gyakran elviszem, hogy tartsanak rendhagyó irodalomórát. Más az egyetem. Hogy Szegeden taníthatok, öröm és megtiszteltetés. Ez óraadás. Németh Lászlót s a

harmincas éveket tanítom. Őstől talán mai magyar irodalmat is.

– Változott szerinted az egyetemi élet?

– A mi időnkben erősebb volt. Lapot szerkesztettek, írtak... 1979-ben a Gazdátlan hajók szerzői éltek a városban. Most nem látok ilyet, de az is lehet, hogy ez optikai csalódás. Heti egy napra esek be a bölcsészkarra. Szakszerűbbek a mostani fiatalok, és kevésbé érzelmi. Lehet, hogy ez jó változás. Másokhoz hasonlóan nekem is megvolt a nagy szegedi nosztalgiam. Mára tárgyilagosabb lettem. Most néhány ember jelenti nekem a várost: Ilia Mihály, Baka István, Lengyel András, a beszélgetések a Kincskereső szerkesztőségében Grezsa Ferencsel.

– Kell-e használnunk, amit a Kádár-korszak utolsó öt évében tanultunk?

– Nem. Remélem, nem. Vagy csak arra, hogy vállalhassuk az új helyzeteket. Még nem vagyunk megcsontosodottak, s részt tudunk venni az új létrehozásában. Nekem az iskoláimmal szerencsém volt. De jobb lenne, ha egy profi iskolarendszer nevelt volna föl. Így csak energiátöbblettel, de változhatunk. Az utakat azonban külön kell járjunk. Nem adatott meg a nemzedéki cselekvés lehetősége.

ZELEI MIKLÓS

Magyar László és Móricz Zsigmond

1.

A szegedi újságírás, amely az 1890-es évektől a magyar vidéki zsumalizmus élvonalába tartozik, az eltelt évszázad során igen sok kiváló munkatárssal büszkélkedhetett. Egyik csoportjuk – például Tömörkény István, Móra Ferenc, Juhász Gyula – elsősorban íróként vagy költőként vált országosan ismertté és jelentőssé, a többség azonban „csak” szakmája művelőjeként, jó tollú, „profli” újságíróként vívott ki nevet magának.

Ez utóbbi csoportba tartozik Magyar László (1900–1971) is, aki a Magyar Életrajzi Lexikon szerint „újságíró, író, karikatúrista” volt, de elsősorban újságíróként érdemel elismerést.

Egy életet töltött el munkával különböző szerkesztőségekben. A Móra Ferenc szerkesztette Szegedi Napló-nál kezdte, a Szeged és Vidékénél, a Munkánál folytatta, majd rövid makói szerkesztőségek után 1922-től a Szegednél és a Délmagyarországnál dolgozott. Utóbb, Budapestre kerülve (1940) az Esti Kurír munkatársa lett, de 1944 végén visszatért Szegedre a Délmagyarországhoz felelős szerkesztőnek, onnan pedig a helyi szociáldemokraták lapjánál, a Szegedi Népszavának élére került. A fordulat éve ugyan az ő pályáját is megtörte, évtizedekre megszakítva újságírói munkáját, de 1956 után visszatért a régi szakmájához. 1958 és 1962 között a Pest Megyei Hírlap munkatársa volt. Újságírói munkássága legjelentősebb szakaszát kétségteljesen a ma is élő, immár több mint 80 éves Délmagyarországnál töltötte, ahol a lap „nagy korszakának” vezető munkatársaival, Juhász Gyulával, Móra Ferencsel is együtt dolgozott. E tevékenysége jelentős fejezet lesz majd Szeged megtránszójátörténetében. Rajzai, kiváló karikatúrái, melyekből kétféleket még ő adott ki könyvben, szintén számontartandók, hisz az újságírói munkának e kiegészítői biztos rajztudású, eleven jellemzőjei munkák. Önmagukban is megállnak. Közülük író- és költőportréi művelődéstörténeti érdekességűek. Juhász Gyuláról, Móráról, József Attiláról, Szabó Dezsőről, Schöpflin Aladarról, Krúdyról, Kosztolányiról, Móriczról, Tersánszky J. Jenőről, Aprily Lajosról s másokról készített portréi például megérdemelnék az együttes kiadást. Szépirói munkássága azonban, bár több regénye is megjelent, s ezekből bizonyos tehetség el nem tagadható, kevésbé jelentős. Am számunkra ez az ambíciója sem érdektelen. Az irodalomnak őt is elkapó bűvölete állította ugyan is két neves kollégája, Juhász Gyula és Móra Ferenc népszerűsítésének szolgálatába. Velük készített interjúiból, tudósításából szép és érdekes kötetet lehetne összeállítani; ezek az írásai, miként más egykorú híradásai is rendre forrásértékűek. S Juhász és Móra ráadásul nem is egyedüli írói „kapcsolatai” voltak, mellettük másokkal is érintkezett – a fiatal József Attilától az idős Aprily Lajosig. Élete némely vonatkozására tehát tagadhatatlanul irodalomtörténetünknek is része.

2.

Volt kapcsolata Móricz Zsigmonddal is. A kezdett, amennyire a forrásokból jelenleg megállapítható, a Nyugat 1930. április 6-i szegedi

irodalmi estjéhez köthető. Ekkor, mint Péter László kiderítette, többek között Móricz, Kosztolányi és Schöpflin Aladár fölolvasták az egyikük által előkészített részt a Tisza Szállóban. A hallgatók közt újságíróként nyilván Magyar László is ott volt, s megismerkedett a vendégszereplő írókkal. Másnap, 7-én ugyanis, mivel akkor már rendszeresen rajzolt, meg is örökítette a három író. Karikatúra portréik Magyar hagyatékában főn is maradtak. Móriczról két rajza van, legalább az egyik ekkor készült. Az egyik egy kucsmás, „parasztos” ábrázolat, „parasztos” ábrázolat, ezt Móricz mint Röskei írja alá; a másik hagyományosabb portré. (Ez utóbbi, ha jól látom,

Magyar sajtókezű másolata, eredetije vagy elkallódott, vagy készítője elajándékozta valakinek.) Valószínű, hogy ekkor, rajzolás közben beszélgettek is, s a vidéki újságíró ismeretségbe került a fővárosi nagy íróval, akiben mindig is volt bizonyos riporter érdeklődés és ambíció.

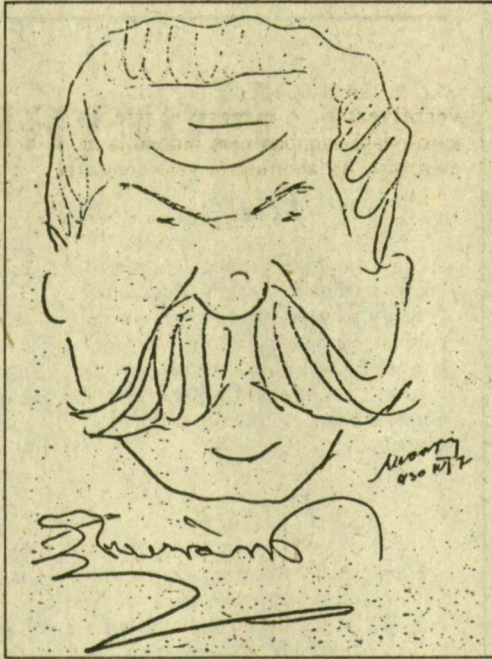
Hogy miről folytatótt a szó közöttük, nem tudhatjuk, csak feltételezhetjük, hogy szóba került Magyar ébredés irodalmi ambíciója is. Kapcsolatok következtek, igaz, egy évvel későbbi dokumentumból ugyanis kiderül: Magyar László írást küldött a Nyugathoz szerkesztő Móriczhoz. A küldeményt kísérő levelet, amely sok minden elárulhatna nekünk kettejük viszonyáról, sajnos nem ismerjük; Móricz válasza azonban főn maradt.

A szegedi Somogyi-könyvtárban őrzött levél szövege ez:

NYUGAT
Kedves Barátom,
a novellát megkaptam s köszönöm. Rettenetű idők. Nem akar könyvet kiadni senki.
Ha Szegedre lemegyek, mielőbb, – beszélünk róla.

Szeretettel
Móricz
Bp. 1931.
V. 5.

E levél értelme sajnos nem teljesen világos. Eldönthetetlennek látszik: vajon a szegedi újságíró valóban a Nyugat számára küldte-e novelláját? Ez ugyan első pillantásra valószínűnek látszik, hiszen Móricz kereste az új embereket a megújítani szándékozott Nyugathoz. De ennek a levél egy másik, egy közelebből meg nem határozott könyv kiadásáról szóló mondata ellene vall, s úgy tetszik, Magyar és Móricz levélváltása inkább valamilyen könyv kiadásával kapcsolatos. Ez esetben viszont a „novellára” való utalás elírás, s Móricz valójában Magyar akkor még kéziratot re-

gényét, a Tamást nyugtázta. Talán ennek véleményezését s kiadáshoz segítségét kérhette tőle Magyar.

Ezt az értelmezést nagymértékben valószínűsíti, hogy Magyar László hagyatékában fennmaradt Móriczhoz egy keltezetlen, de bizonyosan még a kézirat alapján készült véleménye a regényről.

Az egyoldalú, Tamás címet viselő kézirat gépelet, de főt, a címtől jobbra a név Móricz sajátkezű, ún. autográf írása. A szöveget nem gépirónó, hanem maga az író kopoghatta le; a gyors, lendületes gépelemből következően sok benne a betűelütés. (Ezket, ahol az egyszerű betű elvesztés nyilvánvaló, külön jelölés nélkül javítottam.)

Móricz Zs.

Tamás.

A regény nincs komponálva. Úgy tűnik fel, mint regényesített életrajz. Nem vagyok ellene annak a lehetőségnek, hogy egyáltalán semmi művészi kompozíció se legyen a regényben. A realista látáshoz hozzá tartozik a valóság tisztelete s rábízhatja az író az életre azt a titkos komponálást, amit az mégis végez.

Itt a kompozícionál annyi nyoma van, csökevénye, hogy egy kép vezet be s fejezi be, a visszafutó sínek. Ez jelzi az új s új élet kezdést. Ugyanúgy lehetne s talán kellene is folytatni a regényt ennek a férjfeletnek további életfejezetein keresztül.

Az írónak legfőbb erőtelensége ott van, hogy úgy látszik, nem bírja még az egész összetett életet kézben tartani. A mellékalkak annyira eltűnnek, hogy fel sem bukkannak, hogy ez szinte víziószerrűvé teszi ezt a teljesen reális életrajzot.

Egy példa: az Évi kislánya a férjára semmi benyomást nem tesz. Egy pillanatig sem foglalkoztatja, annyira, hogy hat évi házasság után ugyanolyan jelentéktelen gyerek siluett marad mint induláskor. A gyerek se nem kedves, se nem ellenszenves. Nem létezik, nem avatkozik az életükbe. Sem az övébe, aki mostoha apa s szinte lehetetlen, hogy egy gyermek jelenléte ne érintse. De az anyáéba sem, annak is annyira nem létező, egyetlen gondolata nem fűződik hozzá, hogy arra gondolok, hogy a gyermekem nem is volt. Csak az író véletlenül dobta bele s néha mint tényt fenntartja. A gyermek ugyanis a legzavaróbb a sima életfolyamatban. Titokzatos befolyásoló még akkor is, ha egészen színtelen egyéniség. Isteni része az életnek, akármilyen is az eredete. Pedig ez a férfi nem közömbös lélek, ellenkezőleg érzelmes és izgalmas.

De ugyanúgy tűnnek el más felvetett alakok is. A Tamás szülei elmúlnak. Az Éva apja, aki szintén

valaki, nem nyúlik bele a regénybe. Kibékülnek, mondja, de arra egyetlen gondolatot sem veszteget, hogy történt a kibékülés.

Egyáltalán, a redakció is láthatatlan háttér. A város mindenestől. Az élet adta írói problémák hiányoznak. Egyáltalán nincs írói kavargás, fejlődés zökkenés.

Pedig a milliói kitűnően tudja megcsinálni, ha valamiért kell neki. Ez pl. az ereje a kommunizmus leírásánál. A börtön remek.

Csúddalatosan szép részletei vannak a regénynek. Néha egy finom filozófus lélek jelenik meg. Embereket jól lát, jól éreztet. Akármire vetíti a reflektort, az mindig életszerűen megvilágítja.

A dialógusa(i) mindig kitűnőek.

A regény ott kezdődik, ahol abba maradt. Ezek után kíváncsiak vagyunk a további életre. Mint epizódok tűnnek el az elmondottak a jövő előtt. Ki az az ember, aki ezt a múltat viszi magával.

Igen tisztán, simán ír. Élvezetesen. Néha kiesik a regényből a filozofálás. De az egésznek van valami élvezetes folyamatosága. Igazi regényíró talentumnak látszik. Gyakran sekély oldalakon kell ávergődni, de jön egy egy veretlen pszichológiai fordulat, elmélyedés, truváj, s felszökken, mint a lufballon.

Becsés tehetség, aki tudni fog kiváló írói alkotást hozni, ha a művészi alkotás titkára rájön.

Ma még nem ura a művészetének. De nem is áldozata.

Helyenként magas feszültségű áramot tud bocsátani.

A Tamás, amelyről Móricz e véleményét adta, 1932 elején jelent meg Budapesten, a Pantheon kiadó „új magyar regények” sorozatában. Az első kritika, Klamár Gyula írása 1932. március 13-án jelent meg róla a Délmagyarországnak. Valószínű tehát, hogy Móricz „lektori véleménye” 1931 májusa után, de legkésőbb 1932 elején keletkezett. De alighanem közelebb a korábbi időponthoz, hisz a folygyszé föltehetően az ígért „mielőbbi” szegedi látogatás helyett, beszélgetéspótlékként íródott. Hogy volt-e, lehetett-e szerepe a Pantheon döntésében, amely a könyv kiadását eredményezte, nem tudjuk. Valószínű, hogy valaki szólta a fiatal vidéki újságíró érdekében. S Móricz véleménye, minden bíráló megjegyzése ellenére, alkalmas lehetett arra, hogy a kiadó vállalkozzon a „fiatal” szerző elindítására. Az „új magyar regények” sorozatot ugyanis eleve a tehetséget mutató, de még nem befutott írók kiadására indították.

3.

Hogy fogadta Magyar László ezt a bírálatot? Nem tudjuk. S egyelőre Magyar és Móricz későbbi kapcsolatáról sem tudunk többet. De ebben a rövidke epizódban is van olyan, ami évtizedek távolából is érdeklődést ébreszthet; egy pillanatra ráirányíthatja a figyelmet a vidéki újságírásnak erre az érdemes mesterére.

LENGYEL ANDRÁS